

Тетяна Коваль,

зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук

ОПТИМІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Стаття порушує питання комплексного вдосконалення системи обслуговування користувачів у контексті реорганізації бібліотечних підрозділів, впровадження сучасних інформаційних технологій та створення власних електронних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: електронні інформаційні ресурси, інформаційні технології, бібліотечно-інформаційне обслуговування, бібліотечний маркетинг.

В умовах сучасного розвитку суспільства прогресивні зміни в інформаційних орієнтирах наукових бібліотек можливі лише за умов їх докорінної модифікації завдяки розширенню впровадження новітніх інформаційних технологій. Зважаючи на це, характерною рисою першого десятиріччя XXI століття стало масове приєднання наукових бібліотек до процесу створення локальних та регіональних комп'ютерних мереж, впровадження сучасних інформаційних технологій та створення власних електронних інформаційних ресурсів (ЕІР).

Активну участь у цьому напрямі бере Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), керівництво якої тільки упродовж останніх років прийняло низку рішень щодо комплексного удосконалення сучасної системи обслуговування читачів та приступило до їх системної реалізації.

Згідно з новою стратегією розвитку НБУВ, у травні 2010 року відбулося злиття двох профільних бібліотечних комплексів – гуманітарного і природничо-технічного – зі створенням єдиного Відділу комплексного бібліотечного обслуговування (ВКБО). Реструктуризація галузевого обслуговування читачів призвела до об'єднання розрізнених підсобних фондів в єдиний універсальний підсобний фонд. Були чітко розподілені функції обслуговування користувачів традиційними (друкованими) та інформаційними (електронними) документами.

До комплексного бібліотечного обслуговування читачів залучилися сектори: запису читачів та контролю відвідувань; обслуговування в читальних залах; обслуговування літературою універсального профілю, обслуговування періодичними виданнями; організації підсобних фондів і каталогів; картографічних видань; обслуговування дисертаціями і

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34 документами на мікроносіях. Завдяки проведеній реорганізації, ВКБО цілком може бути репрезентований як модель сучасної інформаційно-бібліотечної діяльності наукової бібліотеки, адже він:

1. Обслуговує користувачів різноманітними типами наявних носіїв інформації:

- ✓ традиційними бібліотечними фондами (універсальний підсобний фонд, довідковий універсальний фонд, фонд вітчизняних та зарубіжних періодичних видань, фонд картографічних видань);

- ✓ електронними науково-інформаційними документами на машиночитаних носіях (компакт-дисках CD-ROM);

- ✓ електронними інформаційними ресурсами.

2. Здійснює інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів у різних режимах обслуговування:

- ✓ запит-відповідь;

- ✓ тематичний добір документів за запитом;

- ✓ пріоритетний;

- ✓ автоматизований.

3. Надає користувачам наявний арсенал сервісних послуг (як платних, за принципами бібліотечного маркетингу, так і на безоплатній основі).

4. Популяризує підсобні фонди Бібліотеки шляхом організації виставок нових надходжень (ВНН) та тематичних виставок у традиційній та електронній формі.

5. Формує базу даних відомостей про читачів НБУВ.

Зі створенням ВКБО вперше в історії НБУВ з'явився структурний підрозділ, який акумулює у собі весь комплекс інформаційно-бібліотечних послуг, надає широкий доступ, по-перше, до традиційних (друкованих) документів, по-друге – до CD-ROM-технологій, по-третє – до різних видів ЕІР (зокрема БД ЕК НБУВ; БД ЕК періодичних видань; реферативної БД «Україніка наукова»; електронного фонду авторефератів дисертацій, статей з наукової періодики; електронного варіанту картотеки журнальних статей гуманітарного профілю; бібліографічної БД фонду Президентів України, повнотекстової БД РДБ дисертацій тощо). Така діяльність сприяє позитивним змінам щодо усталених уявлень про роботу наукової бібліотеки з надання універсальної інформації; у значній мірі інтенсифікує та піднімає на якісно новий щабель працю бібліотекарів-консультантів.

Організація принципово нового підрозділу наукової бібліотеки постала з метою вдосконалити комплексне бібліотечне обслуговування – традиційне та електронне.

Внесення кардинальних змін у бібліотечну технологію, розробка

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34 новаційних підходів до організації та використання електронних інформаційних ресурсів (зокрема впровадження автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи АБІС ІРБІС) зумовили актуальність даного дослідження.

За результатами внутрішньобібліотечного маркетингового дослідження, проведеного у 2010–2011 роках, більш як 40 % користувачів ЕІР потребують консультативно-методичної допомоги. Це – додатковий поштовх для підсилення уваги щодо широкого залучення користувачів (зокрема старшої вікової категорії) до користування ЕІР та навчання певним прийомам пошуку інформації й документів у різних пошукових ситуаціях. Саме у ході безпосереднього контакту з бібліотекарем-консультантом користувач опановує принципи побудови ЕІР, правила користування ними, опрацьовує нові рубрики та розділи, розширює свої можливості самостійного пошуку.

Зважаючи на необхідність оперативного та якісного обслуговування в умовах впровадження ЕІР, була розрахована штатна чисельність співробітників ВКБО за такими критеріями:

- ✓ режим обслуговування користувачів;

- ✓ кількість обслуговуваних читачів;

- ✓ кількість середньоденних відвідувань бібліотеки;

- ✓ кількість виданих документів;

- ✓ номенклатура виконаних бібліотечно-інформаційних послуг;

- ✓ кількість робочих місць (кафедр видачі документів, пунктів запису читачів, АРМів у читальних залах і підсобних фондах);

- ✓ нормування робочого часу на виконання окремих процесів обслуговування;

- ✓ нормування робочого часу на виконання внутрішніх процесів (організація і ведення підсобних фондів і каталогів, організація ВНН, тематичних виставок, розстановка, знепилання фондів та багато іншого);

- ✓ затрати робочого часу на адміністративно-управлінську роботу, санітарні дні та позапланові роботи.

Організаційно-технологічні питання обслуговування користувачів відпрацьовувалися у поєднанні з потенційними можливостями нової автоматизованої бібліотечної інформаційної системи АБІС ІРБІС. Ключовими стали проблеми, пов'язані з розробленням технології конвертації бази даних читачів у базу даних читачів системи АБІС ІРБІС та розробленням нових версій АРМів пункту запису читачів (ПЗЧ), призначених для роботи з мережевою версією бази даних читачів (БДЧ) НБУВ. Наразі при реєстрації до НБУВ читач отримує читацький квиток (у

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34
вигляді пластикової картки) зі штрих-кодом, за допомогою якого відбувається його ідентифікація у БДЧ НБУВ.

У складі користувачів виділено одинадцять професійних груп, для кожної з яких визначено право на:

- ✓ користування документами основного фонду та підсобними фондами;
- ✓ продовження строків користування документами;
- ✓ бронювання замовлених документів на відповідний термін;
- ✓ певну кількість документів, які можна замовити одноразово на бронеполіці;
- ✓ право доступу до ЕІР;
- ✓ користування індивідуальним абонементом, рукописним фондом тощо.

Реорганізація системи читальних залів потребувала пильної уваги в питаннях об'єднання підсобних фондів. Повноцінне та оперативне обслуговування користувачів документами з універсального підсобного фонду (УПФ) забезпечувалося наступними заходами:

- ✓ моделювання підсобних фондів у відповідності до нової структури;
- ✓ перерозподіл документів у межах підсобних фондів і основного фонду зберігання;
- ✓ злиття галузевих підсобних фондів у робочому режимі.

Вирішуючи концептуальне завдання обслуговування документом та інформацією, Бібліотека забезпечила вільний і широкий доступ користувачів до бібліотечно-інформаційних ресурсів. В усіх читальних залах ВКБО обладнано зручні читачькі АРМи. Сам механізм електронного обслуговування передбачив:

- ✓ попередню реєстрацію користувачів;
- ✓ загальночерговість надання електронних послуг;
- ✓ встановлення термінів тривалості сеансів роботи;
- ✓ можливість копіювання на флеш-носії відібраної читачем інформації;
- ✓ забезпечення читачам доступу до електронних версій першоджерел (зокрема електронної бібліотеки дисертацій, що вміщує 365 тис. повних текстів авторефератів і дисертацій).

Нещодавне впровадження сучасної технології системи АБІС ІРБІС у читальних залах ВКБО призвело до змін усталеної роками системи і структури організації обслуговування, реалізувало нові можливості інформаційного обслуговування, забезпечило комфортність і сервіс пропонованих послуг. У процесі розроблення технології циклу «Шлях документа в умовах впровадження АБІС ІРБІС», був проведений

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34
поглиблений операційно-технологічний аналіз бібліотечних процесів, який дав можливість представити виробничу структуру відділу обслуговування і фондосховища як суцільну систему у взаємозв'язку всіх складників. В умовах використання сучасної системи АБІС ІРБІС скасовано цілий блок трудомістких процесів, зокрема ведення значної кількості картотек у залі виставки нових надходжень, де накопичувалася інформація про надходження книг за місяць, квартал, рік тощо.

Широкі можливості електронного пошуку документів практично замінили класичний довідково-пошуковий апарат (ДПА), а робота бібліотекарів збагатилася змістовим поновленням виробничих процесів від видачі друкованого документа до консультаційної допомоги при використанні ЕІР, наданні платних послуг тощо.

Піддаючи системному аналізу використання ЕІР в науковій бібліотеці, упродовж останніх років нами було проведено низку багатоцільових моніторингових досліджень, серед яких: «Читач у системі обслуговування електронними інформаційними ресурсами наукової бібліотеки» [6], «Електронні інформаційні ресурси в системі бібліотечно-інформаційних послуг НБУВ» [5], «Інноваційні процеси бібліотечно-інформаційного обслуговування читача наукової бібліотеки» [4], «Використання інтранет-ресурсів у сфері бібліотечного сервісу» [3], «Інтернет-технології у наукових бібліотеках України» [1], «Електронні журнали в сучасній системі бібліотечно-інформаційних послуг» [2], «Електронні документи як чинник оперативного обслуговування» [7]. Ці та інші розвідки довели, що застосування електронних технологій не тільки істотно прискорює та підвищує якісний рівень обслуговування, не тільки відкриває користувачеві цілий спектр нових, раніше недосяжних можливостей, але й перетворює та видозмінює весь комплекс існуючих інформаційних послуг, що, у свою чергу, обумовлює подальшу передислокацію резервів Бібліотеки щодо максимальної орієнтації на електронні засоби та розширення номенклатури електронних послуг.

Практика та досвід сучасної діяльності ВКБО засвідчує про те, що: спираючись на Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» [8]; гармонічно поєднуючи електронне і традиційне бібліотечне середовище; створивши розподілену систему зберігання універсальних бібліотечних ресурсів; організувавши інтегрований довідково-пошуковий апарат, орієнтований на розкриття видової різноманітності та предметно-тематичної багатоаспектності підсобних фондів; запровадивши сучасні інформаційно-

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34
комунікаційні технології, – Бібліотека чітко вирішує свою головну мету: збільшити відкритість і доступність фондів, активізувати використання їх потенціалу суспільством, підвищити якість і комфортність обслуговування, створити оптимально комфортні умови для співпраці читачів і бібліотекарів, і як наслідок, досягти значного покращання роботи Бібліотеки у цілому.

Список використаних джерел

1. *Гончаренко М. О.* Інтернет-технології у наукових бібліотеках України (за матеріалами фахової періодики) / М. О. Гончаренко // *Наук. праці Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського.* – К., 2008. – Вип. 22. – С. 141–155.
2. *Лопата О. М.* Електронні журнали в сучасній системі бібліотечно-інформаційних послуг / О. М. Лопата // *Вісн. Книжк. палати.* – 2009. – № 10. – С. 25–28.
3. *Коваль Т. М., Туровська Л. О.* Використання Інтранет-ресурсів у сфері бібліотечного сервісу / Т. М. Коваль, Л. О. Туровська // *Наук. праці Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського.* – К., 2008. – Вип. 20. – С. 73–82.
4. *Коваль Т. М., Туровська Л. О.* Інноваційні процеси бібліотечно-інформаційного обслуговування читача наукової бібліотеки / Т. М. Коваль, Л. О. Туровська // *Наук. праці Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського.* – К., 2007. – Вип. 19. – С. 99–107.
5. *Коваль Т. М., Смоляр І. Є., Туровська Л. О.* Електронні інформаційні ресурси в системі бібліотечно-інформаційних послуг НБУВ / Т. М. Коваль, І. Є. Смоляр, Л. О. Туровська // *Наук. праці Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського.* – К., 2006. – Вип. 16. – К., 2006. – С. 26–41.
6. *Коваль Т. М., Туровська Л. О.* Читач у системі обслуговування електронними інформаційними ресурсами наукової бібліотеки / Т. М. Коваль, Л. О. Туровська // *Бібл. форум України.* – 2006. – № 2. – С. 22–23.
7. *Туровська Л. О.* Електронні документи як чинник оперативного обслуговування / Л. О. Туровська // *Вісн. Книжк. палати.* – 2010. – № 5. – С. 40–43.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI».

ISSN 2224-9516 Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34
УДК 027.021(477-25):006

Наталія Самохіна,
зав. відділу НБУВ, канд. техн. наук

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Висвітлені особливості комплектування електронних бібліотек шляхом запозичення інтернет-ресурсів. Подані відомості про тематичну спрямованість, опрацювання ресурсів наукової електронної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, особливості обслуговування ними.

Ключові слова: електронний простір, локальна мережа, електронна версія, мережевий ресурс.

Частка електронних ресурсів у загальному інформаційному просторі постійно збільшується завдяки росту популярності електронних видань, зокрема, проходять складні процеси створення повнотекстових електронних фондів та електронних бібліотек. Природно, що особливо активно створенням електронних бібліотек у наш час займаються працівники бібліотек та навчальних установ.

Одним із джерел поповнення електронного фонду бібліотеки є інтернет-ресурси за умови їхньої відповідності видовим і тематичним критеріям відбору. Технологія комплектування електронної бібліотеки, що базується на запозиченні документів з інтернету, часто вбачається найбільш очевидною та легкою, бо в мережі існують значні ресурси, які є джерелом комплектування цифрових бібліотек. Але поряд з перевагами така технологія має певні труднощі та недоліки, які необхідно враховувати при її використанні. Так, комплектування електронної бібліотеки на базі запозичення ресурсів з інтернету потребує додаткових витрат на моніторинг мережі, пошук, відбір та завантаження ресурсів.

Якщо документ є копією друкованого видання, особливу увагу треба звернути на якість електронної копії, ідентичність самому документу, повноту вихідних даних, легітимність її створення. Для документів електронного походження головним чином акцентується увага на змістовій складовій та береться до уваги необхідність встановлення додаткового програмного (або технічного) забезпечення. Частина ресурсів, що розміщені у мережі інтернет, є незадовільною з точки зору якості представлення документів. Трапляється, що книга не має титульного листа,